

SAMI SUODENJOKI

Kuriton suutari ja kiistäminen rajat: Työväenliikkeen läpimurto hämäläisessä maalaisyhteisössä 1899–1909. Diss. Bibliotheca Historica 129. Helsinki: SKS 2010. 366s.

Työväenliikkeen tutkimus on Suomessa purjehtinut pitkään kapeassa salmessa, jonka toisen rannan Skylana on ollut jatkuvuuden ja vastarannan Kharybdiksena murroksen ja irtioton korostaminen. Tampereen yliopiston suojissa kasvaneen Sami Suodenjoen (s. 1977) tuore väitöskirja edustaa selkeästi jälkimmäistä. Hänen mukaansa työväenliikkeen joukkokannatus perustui sen kykyyn yhdistää sosialistiset opit kansanomaiseen kiistämiseen kulttuuriin ja tilattomien toiveisiin pian saatavasta viljelysmaasta eli maiden uusjaosta.

Tutkimuskohteen sijoittuminen ei ainoastaan poliittisen historian vaan myös kansanomaisen ajattelun kontekstiin laajentaa näkökulman historiasta folkloristiikan suuntaan. Siksi on luontevaa, että myös väitöskirjan opponenttina oli folkloristi, dosentti Kirsti Salmi-Niklander, jonka oma tutkimus Karkkilan (Högforsin) tehdastyöläisten käsikirjoitetuista lehdistä perustuu samanlaiseen tutkimusasetelmaan. Suodenjoen väitöskirja linkittyy luontevasti myös kirjahistoriaan, sillä kyse on samalla muodollista koulutusta vaille jääneen kansanosan kirjallistumisesta eli astumisesta siihen maailmaan, jossa vallankumousta ei tehdä vain kiväärein vaan myös kynällä.

Suodenjoen tutkimus osoittaa yhteistyön mahdollisuudet ja hedelmällisyyden poliittisen historian, folkloristiikan ja kirjahistorian välillä. Kapina kirjallisin aseina on myös kirkkohistoriaa monessa suhteessa;

kapinalliset suutarit, jotka käyttävät aseinaan sanaa, eivät olisi olleet mahdollisia ilman kirkon kärsivällistä lukutaidon juurruttamisesta. Myös tietoinen irtautuminen soveliaaksi katsotusta itseilmaisesta on kirkkohistoriaa, sillä kirkko ei ollut 1900-luvun alun Suomessa suinkaan vähäpitoinen tekijä määrittelemään, mikä oli soveliaasta ja hyväksyttävää. Myös paikallistasolla papisto oli 1900-luvun alussa merkittävä tekijä varsinkin maaseudulla.

Suodenjoen väitöskirja pureutuu yksilöön ja hänen kauttaan yhteisöön ja yhteiskuntaan. Kirjan päähenkilö, urjalalainen suutari Vihtori Lindholm (1868–1918) on lähes klasinen esimerkki mikrohistorioitsijoiden ”tyypillisestä poikkeuksesta”. Hän oli aloitukykyinen, karkäs käräjäpukari, joka haastoi ei ainoastaan vastapuolen vaan myös aatetoverinsa. Kurittomuudessaan hän oli kiivi sekä porvarillisen yhteiskunnan että organisoitumassa vuosisadan alussa olleen työväenliikkeen kengässä. Lindholm liittyi punakaartiin, mutta johtavaa asemaa siinä hänellä ei ollut. Sisällissota muodostui hänelle kohtalokkaaksi. Lindholm kuoli punavankina 3. heinäkuuta 1918 Hämeenlinnan vankileirillä monien urjalalaisten kohtalontovereidensa tavoin kulkutautiin.

Väitöskirjan teoreettinen osuus perustuu kahden protestiin ja vastarintaan keskittyneeseen tutkimustraditioon: kiistämisen kulttuurin ja ”omapäisyyden” tutkimukseen. Tekijä ei kuitenkaan pyri näiden eri tutkimussuuntien teoreettiseen yhdistämiseen vaan luo niistä tarvitsemansa käsiteapparaatin, jota hän soveltaa omaan aineistoonsa. Samanlaisia taustateoreettisia malleja tutkimuksessa esiintyy muitakin. Tutkimuksen kysymyksenasetteluun vaikuttaneiden kummien luettelo on siksi pitkä: Eric Hobsbawm, Lynn Viola, James C. Scott, Emmanuel Le Roy Ladurie, Charles Tilly, Ron-

ny Ambjörnsson, Björn Horgby, Risto Alapuro, Raimo Parikka, Kari Teräs, Satu Apo ja Seppo Knuuttila.

Kiistämisen kulttuuri (Culture of Contestation) liitetään tavallisesti italialaisen folkloristi Luigi Lombardi-Satrianin (s. 1936) ajatuksiin. Tämän mukaan rahvaalla oli monia tapoja ilmaista vastarintansa vallassa olleita kohtaan niissä tilanteissa, joissa eliitti ja rahvas joutuivat kosketuksiin keskenään. Yksi foorumi oli käräjäsali, jota myös Suodenjoen tutkima urjalalaissuutari ahkerasti hyödynsi. Kiistämisen kulttuuri on jo pitkään ollut hyödyllinen näkökulma erityisesti folkloristiikassa tutkittaessa sellaisia kansankulttuurin muotoja, joissa ilmenee avoin aggressiivisuus ja häpäisyhalu valtaapitäneitä kohtaan.

Suodenjoen työkaluista heikommin Suomessa tunnettu tutkimussuunta lienee Alf Lüdtken (s. 1943) kehittänyt ”omapäisyys”-tulkin (Eigen-Sinn, 1993). Tällä Lüdtke, jota on pidetty yhtenä Saksan johtavista arjen tutkijoista (Alltagsgeschichtler), tarkoittaa työläisten arkipäiväisiä toimintastrategioita, joiden avulla nämä pyrkivät luomaan itselleen elintilaa, pitämään yllä tarpeelliseksi katsomiaan sosiaalisia suhteita ja välttämään ulkopuolista kontrollia. Keinoja ”omapäisyyden” ilmaisemiseen olivat esimerkiksi veitehtiminen työpaikoilla, kujeilu ja erityyppinen kurittomuudeksi leimattu toiminta. Välttyäkseen ylähäältä tai ulkopuolelta tulleelta painostukselta, komentelulta tai arkaan koskevilta rajoituksilta työläiset keksivät arkisia ”kurittomuuksia”, joiden avulla he saattoivat toimia näistä riippumatta. Kyse ei välttämättä ollut laskelmoidusta kollektiivisten etujen ajamisesta tai ammatillisesta tai poliittisesta järjestötoiminnasta vaan arjen keskellä syntyneistä tai kehitellyistä teoista tai tavoista. Sekä kiistämisen kulttuuri että omapäisyyden teoria sovel-

tuisivat käsitykseni mukaan myös moniin kirkkohistoriallisiin teemoihin esimerkiksi rahvaan lukupelon tutkimukseen tai ylipäättään piispan- ja rovastintarkastuskertomuksissa usein ilmenevään rahvaan ehtoollispakkoa, kirkollisia toimituksia tai pappeja vastaan suuntautuneen vastarinnan analysoimiseen.

Suodenjoen tutkimus koostuu seitsemästä pääluvusta. Varsinaisen tutkimuksen (pääluke II) aloittaa pohdinta päähenkilön kontekstista. Tekijä hahmottelee siinä hämäläisen maaseutuyhteisön toimintakentän, kansalaisliikhehdinnän aktivoitumisen sekä luo kuvan itseoppineesta ”työläiskirjoittajasta”, poliittisesti aktiivisesta suutarista. Oman lisänsä tutkimukseen tuo myös se, että kyse on Urjalasta, jonne sijoittuu myös Väinö Linnan Pohjantähhti-trilogia.

Lindholmin ”kirjallisen heräämisen” tekijä sijoittaa vuosisadan vaihteeseen ja arvelee sen perustuneen käytännöllisiin syihin säästää rahaa ja vaivaa. Näin saattoi ollakin, joskin tekijä ei pohdi päähenkilönsä suhdetta rahvaan parissa virinneeseen lukuharrastukseen ja sen usein varsin ei-käytännöllisiin motiiveihin, joita dosentti Anna Kuisminin ympärille syntynyt tutkijapiiri ”Annan salonki” on löytänyt useita. Tätä epäilyä vahvistaa tekijän noteeraama Lindholmin 1909 kirjailijaliitolle lähettämä omaelämäkerrallinen kirje, joka sopii paremmin liittämään tämän 1800-luvun varhaisiin, muodollisesti oppimattomiin kirjallisiin itsensä ilmaisijoihin kuin käytännön syistä kirjoittamaan oppineisiin kansanmiehiin. Myös Lindholmin runot monipuolistavat kuvaa hänestä itseoppineena kirjoittajana, joskin samalla hieman horjuttavat tutkimuksen laajempaa poliittista kontekstia eli Lindholmin tulkintemista korostetusti ”kiistäjänä” ja kyseenalais-tajana. Toisaalta omaelämäkerralliseen kirjeeseen liittyvät hänen poliittisesta heräämisestään ja radikaalisoitumisestaan kertovat korostukset ovat kylläkin hyvin linjassa väitöskirjan kokonaiskäsityksenasettelun kanssa.

Myöhemmässä vaiheessa (s. III) tekijä korostaa vuoden 1899 poliittisen aktiivisuuden nousun merkitystä Lindholmille vaiheena, jota hän nimittää elämän muutos-pisteeksi. Kriittinen lukija jää kysymään, tarjoaako tekijä itse asiassa kaksi ristiriitaista motiivia – käytännön tarpeet ja ilmapiirin aiheuttaman virittäytymisen – selitykseksi päähenkilön kirjalliselle aktivoitumiselle.

Tutkimuksen toinen pääluke (III), ”Kansallisen liikehdinnän vastarinnassa”, tarkastelee ennen muuta Lindholmin suhdetta porvarilliseen liikehdintään 1800-luvun lopulla. Esimerkiksi suuren adressin Lindholm torjui porvariston yrityksenä saada köyhäläisten tuki oman hankkeensa taakse ja ohjailta näin maaseudun vähäväkisiä. Tämä sopii hyvin tutkimuksen kokonaisasettelmaan. Lindholm ei ainoastaan kieltäytynyt allekirjoittamasta suurta adressia vaan toimi aktiivisesti sitä vastaan. Kiinnostavaa tässä yhteydessä on jo aiemminkin tunnettu havainto, jonka mukaan ei ainoastaan sosialistinen vaan myös fenomaaninen aktiivisuus kumpusi kiihkosta ja vihasta.

Kolmannessa pääluvussa (IV) tekijä tarkastelee työväenliikkeen juurtumista paikallisyhteisöön sekä Lindholmin liittymistä ja suhdetta Urjalan nousevaan työväenliikkeeseen. Keskeisessä asemassa on erityisesti Lindholmin rooli paikallisena kirjeenvaihtajana. Kuvaus työväenlehtien itseoppineiden avustajien kirjoituksista on herkkua luettavaa. Paikoin Suomenjoki tosin kuvaa niitä niin laajalla objektiivilla, että kuvatuksi tulee myös paljon muuta kuin se, mikä Lindholmin kannalta olisi välttämätöntä. Tekijä tulkitsee työväenlehtien kirjoituksia myös modernisaatiokriittisestä näkökulmasta, mutta ei kuitenkaan katso, että Lindholmin toiminta perimmältään avautuisi siitä käsin.

Työn neljännessä pääluvussa (V) analysoidaan laillisuustaistelua ”kiistämisen kiihokkeena”. Lähellä on todennäköisesti alle-

kirjoittanut. Tekijä pohdinta tämän motiiveista toistaa jo edellä mainitsemani ongelman: kysymys Lindholmin aatteellisten, mentaalisten ja käytännöllisten motiivien arvailusta (s. 191) nakertaa tutkimuksen kysymyksenasettelun uskottavuutta, joskin osoittaa tekijän itsekriittisyyttä.

Suodenjoki kiinnittää huomiota myös Urjalan papistoon asevelvollisuusasetuksen toimeenpanossa sekä kuvaa osuvasti paikallisyhteisön jakautumisen myöntäväisimpiin ja perustuslaillisiin. Lindholm näyttää omaksuneen kiistassa aktiivisen ilmiantajan roolin. Suomenjoki tulkitsee tämän avoimeksi herravihaksi eli paikalliseen eliittiin kohdistuneeksi kiistämiseksi. Tulkinta tuntuu uskottavalta, joskin tässä yhteydessä ilmiantojen motiiveita olisi ollut syytä tarkastella lähemmin pohtien, oliko kyse aatteellisesta toiminnasta vai henkilökohtaiselle kostolle avautuneen tilaisuuden hyväksikäyttämistä. Suurlakon jälkeen porvarilliset sanomalehdet julkaisivat tietoja ilmiantajista, minkä seurauksena myös Lindholm joutui maksamaan teoistaan.

Tutkimuksen viidennessä pääluvussa (VI) Suomenjoki tarkastelee liikkeen läpimurtoa ja sen aiheuttamaa ”repertuaarin muutosta”. Tässä yhteydessä huomion kohteeksi pääsee myös kristillinen työväenliike, tarkemmin sanottuna vuonna 1906 perustettu Urjalan kristillinen työväenyhdistys. Hän toteaa perinteisen kuvan sosialistisen ja kristillisen työväen yhdistyksen kilpailusta, mutta kiinnittää huomiota myös siihen, etteivät ne lopulta olleet kovinkaan kaukana toisistaan. Lähenytymisen seurauksena muun muassa sosialismia vastustanut kirkkoherra Nathanael Borgin vetäytyi jälkimmäisestä. Osittain tämä johtui siitä, että myös kristillisen työväenliikkeen toimintaan liittyi selvästi ”punaisia” henkilöitä kuten opettaja Saxman, jota epäiltiin Urjalassa ateistiksi. Lindholm ei kuitenkaan tähän joukkoon kuulunut eikä häntä siihen todennäköisesti olisi huolituttakaan. Kirkkoherra Borgia

paremmin tunnetaan hänen tyttärensä Margit Borg-Sundman, joka esiintyi 1960-luvulla Hannu Salaman kiihkeänä kriitikkona ja oli kansanedustajana tämän jumalanpilkkaioikeudenkäynnin käynnistymisen keskeinen taustavaikuttaja.

Suodenjoki sivuaa kysymystä Urjalan kristillisen työväenliikkeen uskonnollisista taustoista ja viittaa siihen, että monet siihen liittyneistä olivat lähtöisin joko evankelisista tai Hannulan herätyksestä. Evankelisen liikkeen suhde politiikkaan jää ymmärrettävästi tässä yhteydessä kuitenkin vain sivuteemaksi. Suodenjoki käsittelee myös uskontoa vaaliteemana ensimmäisissä eduskuntavaaleissa 1907. Suodenjoken havaintojen mukaan monet agitaattorit välttelivät ongelmalliseksi koettua uskontoteemaa äänestäjien mahdollisia reaktioita peläten.

Eduskuntavaali-teema jää väitöskirjassa kuitenkin ontoksi, sillä yksi on joukosta poissa: suutari Vihtori Lindholm. Syynä Lindholmin unohtumiseen lienee hänen joutumisensa syrjään suurlakkojen aikaisten ilmiantojen vuoksi. Lindholm säilytti jäsenyytensä liikkeessä, muttei enää pystynyt vaikuttamaan sen toimintaan entiseen tapaan. Lindholm ei myöskään ollut ehdokkaana ensimmäisissä eduskuntavaaleissa, eikä itsekään juuri viittaa niihin. Perustellusti voidaan kysyä, olisiko tutkimus pitänyt päättää tähän käänteeseen.

Lindholmin nouseminen parrasvaloihin loppuvuodesta 1907 perustelee kuitenkin jatkoa. Lindholm joutui käräjille viinan salakaupasta. Tämä oli ristiriidassa työväenliikkeen tavoitteiden kanssa: se kannatti yleisen kieltolain säätämistä, minkä kanssa viinan salakauppa luonnollisesti sopi huonosti yhteen. Myös Lindholmin lukuisat naisseikkailut aiheuttivat ärtymystä työväenliikkeeseen äskettäin liittyneissä naisissa. Lindholmin maine ”keltovotonta perhe-elämää viettäneenä ja väkivaltaan taipuvaisena henkilöinä” kompromettoi myös työväenliikettä. Kaikki tämä johti ”ominen” kuritoimenpiteisiin Lindholmia

kohtaan. Osalle tovereitaan hän lienee ollut kuitenkin enemmän koominen rötöstelijä ja murheenkryyni kuin vakava ongelma.

Kiihtämisen kulttuuri ja ”omapäisyys” sopivat hyvin kuvaamaan suutari Vihtori Lindholmia ja hänen kauttaan avautuvaa varhaisesta työväenliikettä. Hän oli kiistatomaasti kuriton rettelöitsijä ja ”kyläoriginelli” kaikilla elämäneloilla. Voidaan kuitenkin kysyä, mitä kurittomuus hänen tapauksessaan oikeastaan tarkoitti. Vaimonsa pahoinpitely ja siitä langetettu tuomio sekä edellä mainitut ongelmat naissuhteissa, viinan salakauppa ja perätön ilmianto ovat kuitenkin eri asioita kuin tietoinen poliittinen toiminta. Mentaalisesti niitä kuitenkin yhdistää vahva riippumattomuus kaikista auktoriteeteista. Urjalan suutari oli itsenäinen toimija kaikilla elämän aloilla, hyvässä ja pahassa. Juuri sellaisena hän oli varhaisessa työväenliikkeessä vahva ”tyypillinen poikkeus”.

ESKO M. LAINE
DOS., HELSINKI

AHTI LAMPINEN

**Näkymätön tulee esiin:
Kohti uutta informaatiolle,
kontekstiriippuvuudelle
ja vuorovaikutukselle rakentuvaa maailmankuvaa.
Helsinki: Omakustanne
2009. 196s.**

Ahti Lampinen hahmottelee systemaattisen teologian alaan kuuluvassa väitöskirjassaan maailmankuvaa, joka ottaisi vakavasti nykytieteen antimekanistiset ja antideterministiset piirteet. Suomalaisista filosofeista ja tutkijoista vastaavaa keskustelua ovat viime vuosina käyneet Tarja Kallio-Tamminen ja Paavo Pylkkänen – Kullervo Rainiota tai edesmennyttä K. V. Laurikaistakaan unohtamatta.

Lampisen mukaan ”tieteellinen maailmankuvamme on muutosvai-

heessa” (s. 8). Maailmankuvaamme on näihin aikoihin asti hallinnut ”mekanistis-deterministinen” tai ”karteesiolainen viitekehys”, jonka juuret johtavat uuden ajan alkuun ja tieteen syntyyn. Lampisen väitöskirja ei kuitenkaan ole historiallinen esitys vaan eri tieteenalojen tuloksia filosofisesti kommentoiva työ. Tästä systemaattisesta lähtökohdasta onkin yllättävää, ettei Lampinen määrittele työnsä alussa tarkemmin maailmankuvan käsitettä. Lukija jää niin ikään kysymään, mitä kirjoittaja täsmällisemmin ottaen tarkoittaa ”mekanistis-deterministisellä” ja ”karteesiolaisella” viitekehyksellä. Ketkä filosofit ja tieteilijät tällaista maailmankuvaa kannattavat? Toki nämä käsitteet selvenevät työn edetessä, mutta tutkimuksen alussa olisi voinut harjoittaa enemmän käsitelmäritelyä.

Lampinen lähtee väitöskirjassaan liikkeelle kvanttimekaniikan tulkinnan kysymyksistä. Juuri kvanttimekaniikka on Lampiselle uuden maailmankuvan perusta, koska se osoittaa maailman perimiltään ei-ennustettavaksi ”fluxiksi”, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Kirjoittaja kritisoi kvanttimekaniikan kööpenhaminalaista tulkintaa, joka on sinänsä ansiokkaasti korostanut kvanttimekaanisen ”koko-naissysteemin” (mittaajan, mittalaitteen ja mitattavan kvanttikohteen) ykseyttä. Tämä tulkinta on kuitenkin liian epistemologinen. Lampinen hahmottelee ontologisempaa viitekehystä, jossa keskeisessä roolissa ovat kvanttisysteemin alku- ja reunaehdot. Klassisessa fysiikassa kokeen tekijä asettaa systeemille reunaehdot, minkä ansiosta hän voi hallita ja kuvata tapahtumia tarkasti. Kvanttifysiikassa systeemillä on omat, tutkijan ehdoista riippumattomat reunaehdot, jotka ikään kuin erkanevat tutkijan asettamista ehdoista. Esimerkiksi superpositiotilassa hiukkasen ovat määrittelemättömässä tilassa. Lampisen mukaan juuri reunaehtoista syntyy pysyviä systeemejä suhteessa niistä erilli-